

ԱՄԱԼՅԱՍՈՐՈՍՈՒՄ ԵՂՁ արտասահմանյան գրականության ամբիոն

ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՄԻԳՐԱՑԻԱՅԻ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆՈՒՄ*¹

Բանալի բառեր - ինքնություն, աքսոր, վտարանդի, գաղթական, ներգաղթյալ, հիշողություն, հայրենիք, տեղահանում, հեռացում, վերադարձ

Համաշխարհային գրականության մեջ տեղահանման թեման մշտապես եղել է ու կլինի: Դարաշրջանները փոխվում են, գրական թեմաները նույնպես, ի հայտ են գալիս նոր իրողություններ, բայց, ցավալիորեն, միշտ կան դրդապատճառներ, որոնց «շնորհիվ» մարդը ստիպված է արտագաղթել: Ասվածի վկայությունն արցախյան վերջին պատերազմն է, որը որոշ ժամանակ հետո իր գեղարվեստական արտացոլումը կգտնի գրականության մեջ:

Սույն հոդվածի նպատակն է ցույց տալ մի շարք գործոնների ազդեցությունը (այդ թվում և պատերազմի) անհատի հոգեբանության և արտագաղթելու ցանկության վրա: Գրական գործերում հեղինակներն անում են ամեն ինչ որպեսզի սերը հաղթի, սակայն իրական կյանքում տեղի է ունենում հակառակը: Պայթյուններ, լքված տներ, հիշողություններ ու անորոշ ապագա: Իդեալների կորուստ, հիասթափություն, օտարացում: Պատերազմն ամեն ինչ ոչնչացնում է: Պատերազմից հետո անհատը հոգեպես ու բարոյապես լքված է, անպաշտպան, առանց հույսերի ու նպատակների: Պատերազմի ժամանակ մեռնում է ամենակարևորը՝ սերը: Պատերազմից հետո անհատի մոտ գլուխ են բարձրացնում օտարման, ինքնաստարման, ինքնաոչնչացման զգացումները: Դժբախտաբար հաճախ արտագաղթը գալիս է փրկության:

Ամփոփելով կարելի է ասել, որ անհնար է խոսել ժամանակակից գրականության մասին՝ առանց շոշափելու գլոբալիզացիայի և գաղթի թեմաները: Հասկանալու համար, թե ի՞նչ է զգում էմիգրանտը պետք է գոնե մեկ անգամ զգալ տունը կորցնելու իրական վտանգը, տեղահանվել, ապրել գաղթականի ճակատագրով, կորցնել տունդ, հողդ, հայրենիքդ ու գնալ դեպի անորոշություն:

1 Ընդունվել է տպագրության 18.06.2022 թ.:

Միգրացիան, ըստ էության, ընդամենը տեղաշարժ է մեկ բնակավայրից մեկ այլ բնակավայր, ինչը սովորաբար ունենում է մի շարք պատճառներ, որոնց միջև կան էական տարբերություններ, քանի որ դրանցից կախված՝ փոխվում է միգրացիայի բնույթը և միգրանտի հոգեվիճակը: Միգրացիայի պատճառները կարող են լինել տնտեսական, քաղաքական, կրթական, սոցիալական, ալտրոփստական, սակայն մեզ հետաքրքրում է, թե ինչպես է միգրացիան արտացոլվում գրականության մեջ: Շատ հաճախ էմիգրանտ գրողի կենսագրությունը ոչ մի ընդհանուր բան չունի նրա ստեղծած գրական բովանդակության հետ: Նա կարող է ստեղծել գրականություն, որը բացարձակապես ոչ մի կապ չունի միգրացիայի կամ միգրանտի հետ, և հակառակը՝ գրողը միգրանտ չլինելով, կարող է ստեղծել էմիգրանտական գրականություն:

Վիլյամ Սարոյան, Մայքլ Արլեն, Պիտեր Բալաքյան, Դեյվիդ Խերոյան, Քրիս Բոհջայան: Այս շարքը կարելի է անվերջ շարունակել: Սրանք հայ էմիգրանտ գրողներ են, ովքեր ստիպված էին անցնել ներգաղթյալ դառնալու բարդ ճանապարհով, սակայն նրանց քչերն են ճանաչում: Մայքլ Արլենի անունը, օրինակ, շատ քչերին է հայտնի, սակայն նրա գրական վարպետությունը բարձր են գնահատել ամերիկյան արձակի այնպիսի խոշոր դեմքեր, ինչպիսիք են Սքոթ Ֆիցջերալդը և Էռնեստ Հեմինգուեյը: Պիտեր Բալաքյանի «Այրվող Տիգրիս» Հայոց ցեղասպանություն և Ամերիկայի արձագանքը» ծավալուն փաստավավերագրական աշխատությունը նշանակալից ավանդ է Հայոց ցեղասպանությունն աշխարհին ներկայացնելու գործում, սակայն, ցավոք, շատ քչերին է ծանոթ: Քրիս Բոհջայանի հրատարակած «Ավագե ամրոցի աղջիկները» վեպը Հայոց ցեղասպանության և շուրջ մեկ դար այն ժխտելու մասին է, սակայն ամերիկահայ վիպասանի ինչպես այս, այնպես էլ մյուս տասնհինգ վեպերն անհայտ են հայ ընթերցողին:

Էմիգրանտությունն ազգություն չի ճանաչում: Այն ուղղակի գցում է անհատին նոր միջավայր, ստիպում հաղթահարել աքսորն ու օտարումը, անցնել հոգեբանական մի շարք երևույթների միջով ու կարողանալ պահպանել ազգային ինքնությունը: Ինչքանով է դա հաջողվում ցույց է տալիս ժամանակը: Ի վերջո, անհատը կա՛մ կարողանում է պահպանել ազգային ինքնությունը, կա՛մ պարտվում է գերմշակույթին ու ձուլվում նոր հասարակության մեջ: Արմատները, լեզուն, հասարակական նորմերը մարդու ամենակարևոր բնութագրիչներն են: Ներգաղթյալի կարևորագույն խնդիրներից մեկը նոր միջավայրում դառնում է ազգային գենետիկ կոդի պահպանումը:

Պետք է նշել նաև, որ Էմիգրանտության դժվարություններն ավելի շատ ճաշակում է ներգաղթյալների առաջին սերունդը: Հետագա սերունդների խնդիրը փոքր-ինչ այլ է. նրանք պետք է պահպանեն իրենց ծնողների ստեղծածը և փոխանցեն հաջորդ սերնդին: Օտարման դեմ պայքարելու տարբեր եղանակներ կան, որոնցից մեկը սեփական պատմությունը ներկայացնելն է: Գրողները դիմում են էթնոկենսագրությանը, իսկ մյուսները շարունակաբար պատմում են իրենց ընտանիքի, տոհմի պատմությունը, որպեսզի հաջորդ սերունդների էթնիկ հիշողությունից չընջվի ինքնության պահպանման գիտակցությունը: Ինքնության պահպանման կողքին միշտ հայտնվում է հավերժական վերադարձի թեման, որը, ըստ Նիցշեի, նույնական է սիրո հետ. մենք միշտ վերադառնում ենք, եթե սիրում ենք:

Կարևոր է առանձնացնել միգրացիայի տեսակներն ըստ մոտիվացիայի, օրինակ՝ կամավոր կամ հարկադիր: Այս պարագայում հատկապես տարբեր են լինում մարդկանց հոգեվիճակները, քանի որ կոնստրաստային են տարբերությունները միգրացիաների միջև: Կամավոր միգրանտներն ունեն հստակ մոտիվացիա, որոշակի պլաններ, նպատակներ: Ի հակառակ սրան, հարկադիր միգրացիայի դիմողները սովորաբար զուրկ են նպատակներից և մոտիվներից, տեղաշարժվում են սեփական կամքին հակառակ, չեն ունենում պլաններ և պատկերացումներ սեփական ապագայի վերաբերյալ, չեն ունենում կյանքն այլ վայրում շարունակելու որևէ հիմք: Նրանց բնորոշ է անորոշ և առկախված վիճակը: Հենց այս տեսակին են պատկանում մարդիկ, ովքեր ստիպված էին պատերազմի ընթացքում կամ դրանից հետո լքել իրենց տունն ու տեղափոխվել ավելի ապահով միջավայր: Էմիգրանտը միշտ խոսում է իր ժամանակի ծայնով¹:

Մշակութային ինքնությունը պետք է հավատարիմ լինի գտնվելու վայրին, սեռին, ցեղին, պատմությանը, ազգությանը, սեռական կողմնորոշմանը, կրոնական համոզմունքներին և էթնիկ պատկանելությանը: Ազգային ինքնությունն էթնիկական և փոխոստիպայական հասկացություն է, որտեղ բոլոր մարդիկ բաժանվում են ազգեր կոչվող խմբերի: Ազգի անդամներն ունեն ընդհանուր ինքնություն և սովորաբար ընդհանուր ծագում՝ նախնիների, ծնողների կամ ծագման իմաստով: Էթնիկ փոքրամասնությունները դիտարկվում են որպես նորեկներ, որոնք գտնվում են ինտեգրման գործընթացում: Ինտեգրման և ծուլման մասին գիտական գրականությունն արտացոլում և ձևավորում է բազմաթիվ գիտականների, քաղաքական գործիչների և քաղաքականություն մշակողնե-

1 Harry Levin, Literature and Exile, in Refractions: Essays in Comparative Literature, New York: Oxford University Press, 1966, p. 62.

րի ոսպնյակներ: Սա պահանջում է ինտեգրման հիմնական մոդելների քննարկում:

«Տուն» հասկացությունն անքակտելիորեն կապված է ինքնության հետ՝ լինի անձնական, մշակութային, էթնիկական կամ ազգային: Աշխարհին բնորոշ են տեղահանությունները, պատերազմները, միգրացիաները և սփյուռքների ձևավորումը: Տունը հաճախ զուգորդվում է տեղանքի կամ պատկանելության գգացման հետ: Երբ գիտակցում ես, որ դատապարտված ես ոչնչացման, համաձայն ես թեկուզ ուրիշի հողի վրա վերահաստատվելուն: Ներգաղթյալը լքել է փնտրում, վերահաստատվում, հեռանում տառապանքներից, սպիներից, չարչարանքներից, վեր կանգնում պատկանելությունից, հավատում, որ լուսավոր ապագայում հնարավոր կլինի ստեղծել մշակույթ, որը ոչ միայն մեկ ազգինը կլինի, այլև կդառնա համամարդկային:

Կարող ենք ասել, որ գաղթականները բաժանվում են երկու խմբի՝ նրանք, ովքեր ստիպված են հեռանում, և նրանք, ովքեր իրենց երկրում ունեն թե՛ աշխատանք, թե՛ շրջապատ, թե՛ կրթություն, սակայն, միևնույնն է, հեռանում են: Պատերազմից, սովից, համաճարակից զատ՝ գոյություն ունեն նաև անձնական դրդապատճառներ, օրինակ՝ սեփական հայրենիքում պատկանելության գգացում չունենալը: «Տուն» հասկացության բացակայությունը հատկապես կարևոր է Եմիգրանտների համար: Հաճախ նրանց չեն ընդունում սեփական երկրում, և հայրենիքը լքելուց հետո նրանք օտարական են դառնում թե՛ ներսում, թե՛ արտերկրում:

Չնայած մեր արմատները փորձում են մեզ պահել հայրենիքում, շատ դեպքերում Եմիգրանտ դառնալն անխուսափելի է դառնում: Միգրացիան, ըստ էության, դառնում է հասարակական նորմ և ինքնության, պատկանելության և տան հասկացությունները վերանայելու և այլ դիտանկյան տակ ներկայացնելու անհրաժեշտություն է առաջանում:

Գաղթը կարող է փոխել մարդկանց և մտածողություն: Փոփոխությունները կարող ենք տեսնել մշակույթում՝ հագուստի, երաժշտության և պոեզիայի նոր ոճերի, գրականության մեջ: Ինչ է տեղի ունենում Եմիգրանտի, իր անհատականության կամ հոգեբանական ինքնապատկերի հետ: Կարո՞ղ ենք արդյոք ասել, որ գաղթականն արդեն կորած է իր մեկնելուց ավելի վաղ: Կարո՞ղ են արդյոք գաղթ և փոփոխություն բառերը համարվել հոմանիշներ այս համատեքստում: Կարո՞ղ է արդյոք այլություն բառը նկարագրել գաղթականին: Եմիգրանտն ունի մի քանի տարբերակ. վերստեղծել նախկին կյանքի տարրերը, փորձել միացնել կամ ամբողջությամբ նմանեցնել, ստեղծել նոր ինքնություն, որը բնութագրվում է ան-

կախության զգացումով ինչպես ծագման հասարակությունից, այնպես էլ նպատակակետի սոցիալական կառուցվածքից: Շատ գաղթականների ընդհանուր առանձնահատկությունը երկմտանքն է: Երկմտանքը դեպի անցյալն ու ներկան, դեպի ընդունող հասարակությունը, վարքի չափանիշները, ընտրությունները: Գաղթականի ծայրը մեզ պատմում է օտար լինելու մասին, նույնիսկ եթե մենք տանն ենք: Միաժամանակ ապրել ներսում և դրսում, մշտապես լինել փախուստի մեջ, մտածել վերադառնալու մասին, բայց միևնույն ժամանակ գիտակցել դրա անհնարինությունը, քանի որ անցյալը ոչ միայն մեկ այլ երկիր է, այլ նաև ներկայի մեկ այլ ժամանակ: Այն մեզ պատմում է, թե ինչ է նշանակում ապրել այնպիսի միջավայրում, որը սահմանափակում է քո լեզուն, կրոնը, մշակույթը: Այն պատմում է երկար ճանապարհորդությունների և տեղափոխությունների, կորուստների, փոփոխությունների, բախումների, անզորության և անսահման տխրություն մասին, որոնք լրջորեն փորձարկում են գաղթականի զգացմունքային ամրությունը: Այն պատմում է ծանոթ և անծանոթ Նոր տեսլականների ու փորձությունների մասին: Գուցե, նրանց համար, ովքեր գալիս են այլ տեղից և չեն կարող ետ վերադառնալ, գրելը դառնում է միակ ապրելու վայրը: Նրանք սկսում են վերահաստատել իրենց տունն իրենց գրականության մեջ և գրելը դառնում է միակ սփոփանքը: Նոր միջավայրը մշտապես հակադրվում է հիշողություններին, սովորույթներին և ինքնաարտահայտման ձևերին¹:

Անհատին վերադարձը հազվադեպ է լիովին բավարարում. հանգամանքները, սահմաններն ու ինքնությունները բոլոր իմաստներով փոխվում են: Բայց գաղթի դարաշրջանում շատերի համար վերադարձի ժամանակը և վայրը սխալ են սահմանված: Գաղթականի ընտանիքում դաստիարակվածների համար այստեղի և այնտեղի, հայրենիքի և արտասահմանի ընկալումները խճճված են: Ետ վերադառնալուց հետո գաղթականներն օտարացած են և չեն կարողանում առերեսվել իրականության հետ: Այստեղ տեղին է Էլիոթի միտքը. «Իմ սկզբի մեջ իմ վերջն է» (Էլիոթ 25): Ստեղծագործական և երևակայական գրականությունը կարող է արտացոլել բարդ և երկիմաստ իրողություններ, որոնք այն դարձնում են մարդկային զգացմունքների և հասկացությունների շատ ավելի հավաստի պատկերացում: Գաղթի մեջ, բոլոր թեմաներից վեր, երկիմաստության, բազմակարծության, փոփոխվող ինքնությունների և մեկնաբանությունների մակարդակները գուցե ավելի բարձր են, քան կյանքի շատ այլ ասպեկտներում: Գաղթը հաճախ ընկալվում է որպես անհատի ցանկությունների և հնարավորությունների միջև ընկած լարվածություն՝

1 Said, Reflections on Exile, CSUN, 1984, p. 186.

որպես անցյալի հանգամանքների և ապագայի սպասումների արտացոլում: Պոստմոդեռնիստական աշխարհն արտացոլում է գրական այն արդյունքները, որոնք բազմազանության, գաղթի և գաղթականի շնորհիվ դառնում են ժամանակակից գրականության կարևոր թեմաներից մեկը: Խնդիրներից մեկը, սակայն, այն է, որ Էմիգրանտական գրականությունը մարտահրավեր է նետում ազգային (լոկալ) գրականությանը¹:

Բոլոր գաղթականներն ունեն իրենց անցյալը: Պատմությունից զրկված լինելը, մերկ կանգնելը՝ շրջապատված օտարերկրացիների արհամարհանքով, որոնց հազին տեսնում ես թանկարժեք հագուստներ, Նրանց հավերժությունը խորհրդանշող պաստառներ և ծագումը արտացոլող հոնքեր, գաղթականի ճակատագիրն է: Բոլոր գաղթականները զբաղեցնում են խոցելի դիրք: Եղանակը, սովամահությունը, պատերազմը, կարիքը, արկածային ոգին, հետաքրքրությունը, ավելի լավ ապագայի հեռանկարը (Ամերիկյան երազանք), սերը, ողբերգությունը, սեփական երկրում աքսորված լինելը, այս բոլորը կարող են Էմիգրանտ դառնալու պատճառ դառնալ: Բոլոր մարդիկ էլ հոգեպես կապված են իրենց ծննդավայրին: Հետևաբար արտագաղթը միշտ եղել է անհրաժեշտ չարիք, ինքնին ցանկալի, սակայն անխուսափելի քայլ: Հրաժեշտի պահն առաջին դառը հաբն է Էմիգրանտի համար: Բաժանման գործընթացը չափազանց զգացմունքային է: Դու գիտես, որ վերջին անգամ ես տեսնում քո հողը: Հանկարծ արմատախիլ եղած ես քեզ զգում: Գաղթականների ամենացավոտ փորձություններից մեկը, անկասկած, հին արժեքների կորուստն է: Նրանք երբեմն կորցնում են ծագման զգացումը և ասում իրենց իրենց «Ես ոչ ոք եմ»:

Երբեմն ինքնության փոփոխությունը երևում է անվանափոխության մեջ: Գաղթականները չեն ցանկանում աչքի ընկնել Նոր հասարակության մեջ: Իհարկե, Նրանք ցանկանում են պահպանել իրենց կրոնական և էթնիկ ինքնությունը, բայց երբեմն ստիպված են լինում ենթարկվել որոշ կերպարանափոխությունների: Ե՛վ մշակութային, և՛ հասարակական հարմարեցման (ադապտացիայի) գործընթացը կարող է ավելի երկար տևել, քան գաղթականը պատկերացնում է: Կա գաղթականների երկու տեսակ՝ Նրանք, որոնք մնում են, և Նրանք, որոնք վերադառնում են: Շատ հաճախ տունդարձի ճանապարհը իդեալներին մոտենալու հնարավորություն է: Իդեալներ, որոնք գաղթականին ոգեշնչել են ամբողջ կյանքի ընթացքում²:

Երկիրը, ուր Նրանք գաղթում են Ներկայացնում է Նորը և Ժամանա-

1 Homi K. Bhabha, The Location of Culture, London: Routledge, 1994, p. 145.

2 Joseph Brodsky, The Condition We Call Exile, The New York Review, 1995, p. 23-24.

կակիցը, հայրենիքը խորհրդանշում է հինը և ավանդականը: Այն երկրում, ուր գաղթել են կարողանում են ավելի շատ գումար վաստակել, բայց իրենց հայրենիքում կարողանում էին ապրել: Նոր երկիրը մարմնավորում է փոփոխման գործընթացը և նյութապաշտությունը, հայրենիքը՝ կայունությունը, ավանդույթը և աննյութականությունը: Գաղթականները, որոնք նախընտրում են առաջինը, մնում են, իսկ որոնք գնահատում են վերջինը՝ վերադառնում: Հայրենիքի կարոտը իրականում շատ վտանգավոր հիվանդություն է: Վերադառնալու փափագն անընդհատ աճում է: Գաղթականը ցանկանում է տեսնել իր տունը, ծանոթ դեմքեր և առաջին հերթին գտնել ինքն իրեն ավելի երիտասարդ տարիքում: Նրանք գնալու են ավելի բարդ ճանապարհով, քան նախորդին էր, սակայն տուն են հասնելու: Կարող են ծախողվել կամ հուսալքվել: Նրանք այլևս երբեք իրենց սեփական տանը չեն գալու: Ովքեր իսկապես վերադառնում են, ավելի շատ գնահատում են կորցրածը քան գտածը:

Կան նաև Եմիգրանտներ, որոնք գաղթում են երկրորդ անգամ: Շատ գաղթականներ որոշում են կայացնում և շարունակում երկմտել, արդյո՞ք ճիշտ ընտրություն են կատարել: Նրանք, որոնք դառնում են վերադարձող գաղթականներ, կարծես թե որոշում են, որ պատկանում են իրենց հայրենի հողին՝ չնայած ունեն կասկածներ ու անորոշության զգացում: Նրանք նախընտրում են վերադառնալ, քանի որ ավանդույթը, կայունությունը, հինն ու անցյալն ավելի մեծ նշանակություն ունեն, քան առաջընթացը, փոփոխությունը, նորն ու ապագան: Ավելին, նրանց անձնական կապերն ու հարաբերությունները տանը գտնվող մարդկանց հետ ավելի ամուր և կարևոր են, քան նոր աշխարհում ապրող մարդկանց հետ: Նրանք, ովքեր դառնում են Եմիգրանտներ և մնում, ունեն հակառակ զգացողություններ ու նախասիրություններ: Բայց կա ևս մեկ մեկնաբանություն այն մասին, որ նրանք ունեն երկու տուն և կարիք չկա ընտրել մեկը կամ մյուսը, նրանք կարող են օգտվել երկուսից էլ՝ անընդհատ շարժվելով ետ ու առաջ՝ թե՛ մտքով ու հոգով, թե՛ ֆիզիկապես: Նրանք տեսնում են երկու հասարակությունների առավելություններն ու թերությունները և կարողանում են օգտվել երկուսի առավելություններից: Միգրացե նրանք ուզում են ապագայի հնարավորությունները, բայց անցյալի ավանդույթները, հայտնիության կայունությունը, բայց օտարության հուզմունքը, հայրենիքում գտնվողների սերը, բայց նաև նրանցը, որոնք գտնվում են տանը: Իրոք, շատ դժվար է ապրել այս երկու աշխարհներում միաժամանակ կամ ընտրություն կատարել նրանց միջև:

Չկա որոշակի անուն այն մարդկանց համար, որոնք գտնվում են այդ

տրում: Անկախ նրանից, թե որն է այդ մարդկանց տրվող ճիշտ անունը, անկախ նրանց դրդապատճառներից, ծագումից և նպատակակետից, անկախ նրանց ազդեցությունից այն հասարակությունների վրա, որտեղից հեռացել են և ուր գալիս են, մի բան միանգամայն պարզ է. նրանք դժվարանում են խոսել վտարանդի գրողի ծանր վիճակի մասին առաջին դեմքով: Հենց այս պատճառով էլ ստեղծվում է Էմիգրանտական գրականությունը, որը հնարավորություն է տալիս հեղինակներին ներկայացնել իրենց պատմություններն իրենց ստեղծագործությունների հերոսների միջոցով: Քանի որ շատ բան չկա, ինչի վրա կարող ենք հույսներս դնել ավելի լավ աշխարհ ունենալու համար, քանի որ կարծես թե ամեն ինչ այսպես թե այնպես ձախողվում է, մենք պետք է ինչ-որ կերպ պնդենք, որ գրականությունը բարոյական ապահովագրության միակ ձևն է, որ հասարակությունն ունի: Վտարանդի գրողը փախչում է վատից դեպի լավը: Ճշմարտությունն այն է, որ բռնակալությունից կարելի է արքայազնի միայն դեպի ժողովրդավարություն: Իհարկե, Էմիգրանտը կարող է ստեղծել նաև «երևակայական հայրենի հողեր»¹:

Հնի վերահաստատումը, որն Էմիգրանտն ունենում է նոր վայրում, շատ դժվար է տրվում, եթե իհարկե տրվում է: Գաղթականը հարցնում է ինքն իրեն. «Որտե՞ղ եմ ես»: Ամենադժվար բանը օտարների մեջ օտար լինելն է, միանալը այն խմբին, որը քոնը չէ և չի էլ կարող լինել: Եթե բոլոր մարդիկ, որոնք ունեն իրենց երկիրը, իմանան, որ հայտնվելու են անծանոթ աշխարհում, որն էականորեն տարբերվում է իրենց հայրենիքից, որտեղից եկել են, և հնարավոր է, որ այլևս երբեք վերադառնալու հնարավորություն չունենան, գուցե ավելի երկար մտածեն մինչև որոշում կայացնելը: Բայց երբեմն նրանք ստիպված են լքել իրենց տունը: Տուն վերադարձողը միշտ ակնկալում է վերադառնալ մի միջավայր, որը միշտ ունեցել է: Երբ նա հույսը կորցնում է, սկսում է վերադառնալ իր անցյալի հիշողություններին: Եվ պատճառը, որ նա սկսում է տառապել, հենց հիշողությունն է: Կա երկու լուծում. կամ ջնջել հիշողությունը, կամ էլ նրա հետ ապրել ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Տունն այն վայրն է, ուր մարդը միշտ ցանկանում է վերադառնալ, երբ հեռու է: Կա մի լավ ասացվածք. «Տնից լավ տեղ չկա»: Մեր տունը և՛ ելակետ է, և՛ վերջնակետ: Աշխարհագրականորեն տունը նշանակում է որոշակի տեղ երկրի վրա: Այն վայրը, ուր ես միշտ ցանկանում եմ վերադառնալ, իմ տունն է: Տունը տարբեր նշանակություններ ունի տարբեր մարդկանց համար: Այն նշանակում է բնապատկեր, հայրական օջախ, մայրենի լեզու, ընտանիք, ընկերներ, ազգային, անձնական սովորույթ-

1 Ha Jin, *The Writer as Migrant*, Chicago: U of Chicago P, 2008, p. 86.

ներ, ծանոթ բաներ, կարճ ասաց, քո կյանքը: Տունը մեկ բան է նշանակում այն մարդու համար, ով երբեք չի լքել այն և բուրբոնի այլ բան, ով վերադառնում է, կամ ցանկանում է վերադառնալ: Գաղթականը երբեք չի կարող իրեն տանը զգալ: Չկան այլևս հարազատ ժեստեր, քայլվացք և խոսելաճոճ: Երբ դու փոխում ես քո շրջապատը, դու սկսում ես վերագնահատել այն, ինչ ունեիր առաջ: Հեշտ չէ վերականգնել այն, ինչ ունեիր. դու պետք է պատրաստ լինես առերեսվել կարոտի հետ: Եմիգրանտն անընդհատ փորձում է ծանոթ դեմքեր գտնել:

Տունն, ուր ցանկանում ես վերադառնալ, ոչ մի դեպքում այն տունը չէ, որը դու թողել ես: Այն ևս փոփոխությունների է ենթարկվել քո բացակայության ընթացքում: Տուն վերադարձողը երբեք չի կարող լինել այն նույն մարդը, ով լքել է: Նա նույնը չէ ոչ՝ իր համար, ոչ էլ մնացածի, որոնք սպասում են իր վերադարձին: Յուրաքանչյուր տուն վերադարձող համտեսել է օտարության համը: Ցավոք, երբեմն մեր հայրենիքը չի տալիս այն նույն հնարավորությունները, ինչ այն երկիրը, ուր գնում ենք:

Սույն հոդվածի շրջանակներում կատարված ուսումնասիրության արդյունքում կարող ենք փաստել, որ որ «տուն» հասկացությունն անքակտելիորեն կապված է ինքնության հետ՝ լինի դա անձնական, մշակութային, էթնիկական կամ ազգային: Աշխարհին բնորոշ են տեղահանությունները, պատերազմները, միգրացիաները և սփյուռքերի ձևավորումը: Տունը հաճախ ասոցացվում է տեղանքի կամ պատկանելության զգացման հետ: Երբ գիտակցում ես, որ դատապարտված ես ոչնչացման, համաձայն ես թեկուզ ուրիշի հողի վրա վերահաստատվելուն: Ներգաղթյալը ելք է փնտրում, վերահաստատվում, հեռանում տառապանքներից, սպիներից, չարչարանքներից, վեր կանգնում պատկանելությունից, հավատում, որ լուսավոր ապագայում հնարավոր կլինի ստեղծել մշակույթ, որը ոչ միայն մեկ ազգինը կլինի, այլ կդառնա համամարդկային:

AMALYA SOGHOMONYAN - THE PROBLEM OF IDENTITY PRESERVATION IN THE AGE OF MIGRATION - The topic of deportation has always been and will always be in the world literature. The eras are changing, so are the literary themes, new realities are emerging, but, unfortunately, there are always reasons why a person is forced to emigrate. Evidence of this is the last Artsakh war, which after some time will be reflected in fiction. The purpose of the article is to show the influence of various factors (including war) on an individual's psychology and the desire to emigrate. In literary works, the authors do everything so that love wins, but in real life, the opposite

happens. Explosions, abandoned houses, memories and an uncertain future. Loss of ideals, disappointment, alienation. War destroys everything. After the war, the individual is spiritually and morally abandoned, defenseless, without hopes and goals. During the war, the most important thing dies - love. After the war, the individual has feelings of alienation, self-alienation, self-destruction. Unfortunately, emigration often comes to the rescue of the individual. In conclusion, it should be noted that it is impossible to talk about modern literature without touching the topics of globalization and migration. To understand how the migrant feels, one must at least once feel the real danger of losing home, be displaced, live with the fate of a migrant, lose homeland and go into uncertainty.

Keywords: *identity, exile, émigré, migrant, immigrant, memory, homeland, deportation, removal, return*

АМАЛИЯ СОГОМОНЯН - ПРОБЛЕМА СОХРАНЕНИЯ ИДЕНТИЧНОСТИ В ЭПОХУ МИГРАЦИИ - Тема депортации всегда была и будет в мировой литературе. Меняются эпохи, меняются и литературные темы, возникают новые реалии, но, к сожалению, всегда есть причины, по которым человек вынужден эмигрировать. Свидетельство тому – последняя война в Арцахе, которая через некоторое время найдет свое художественное отражение в литературе. Цель данной статьи - показать влияние различных факторов (в том числе войны) на психологию индивида и желание эмигрировать. В литературных произведениях авторы делают все, чтобы любовь победила, а в реальной жизни все происходит наоборот. Взрывы, заброшенные дома, воспоминания и неопределенное будущее. Потеря идеалов, разочарование, отчуждение. Война уничтожает все. После войны личность духовно и нравственно покинута, незащищена, она остается без надежд и целей. На войне умирает самое главное - любовь. После войны личность испытывает чувства отчуждения, самоотчуждения, саморазрушения. К сожалению, эмиграция часто приходит на помощь личности. В заключение можно сказать, что невозможно говорить о современной литературе, не затрагивая темы глобализации и миграции. Чтобы понять, что чувствует мигрант, нужно хотя бы раз ощутить реальную опасность потерять свой дом, быть перемещенным, смириться с судьбой мигранта, потерять землю, родину и уйти в неизвестность.

Ключевые слова: *личность, изгнание, эмигрант, иммигрант, память, родина, депортация, удаление, возвращение*

REFERENCES

1. Balakian P., *The Burning Tigris: The Armenian Genocide and America's Response* Paperback, 2004.
2. Brettell, C., Hollifield, J., *Migration Theory*. Taylor & Francis, 2015.
3. Brodsky J., *The Condition We Call Exile*, *The New York Review*, 1995.
4. Frank, S., *Migration and Literature*, Palgrave Macmillan, 2018.
5. Homi K. Bhabha, *The Location of Culture*, London: Routledge, 1994.
6. Jin H., *The Writer as Migrant*, University of Chicago Press, 2008.
7. Levin H., "Literature and Exile", New York: Oxford University Press, 1966.
8. Mardorossian, C., *From Literature of Exile to Migrant Literature*. *Modern Language Studies*, 2002.
9. Said, Edward. *Reflections on Exile and Other Essays*. Cambridge: Harvard UP, 2000. Print.
10. Rowland, Mary, and Paul Rowland, *From another World*, *The Kenyon Review* 33, 1960.
11. Rushdie S., *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981-1991*, London: Granta Books, 1992.
12. Tucker, Martin. *Literary Exile in the Twentieth Century: an Analysis and Biographical Dictionary*. New York: Greenwood, 1991.
13. http://tert.nla.am/archive/HAY%20GIRQ/Ardy/2012-2015/eliot_2013.pdf

DOI: 10.54503/1829-0116-2022.1-261